

THE MODERN SHAPE OF ROMA GHETTOIZED STRUCTURES IN LOM: SPECIFICITY, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Kamelia Petkova, PhD

Institute of Philosophy and Sociology, Bulgarian Academy of Sciences

kamelia.petkova@gmail.com

Abstract: In today's dynamic world, where digitization and innovation are increasingly entering everyday life, we are witnessing worldwide increased migration and urban expansion. According to the United Nations (UN), 55% of the world's population currently lives in cities, with urban areas expected to continue to expand and reach 68% of the population by 2050. On a national level, regardless of the negative demographic changes of the decrease in the number of the population, there are trends of increased migration to larger cities and regional centers, due to the availability of more favorable opportunities for work and personal fulfillment. In the city of Lom, as a typical example of a settlement from the North-West planning region, in which a significant decrease in the total number of the population is observed, an increase in the size of the existing Roma ghettoized urban structures (Stadiona quarter, Humata quarter, and Mladenovo quarter). This fact has a significant impact on its development. In the context of European territorial cohesion policies, the issue of improving urban spaces, reducing disparities between neighborhoods, promoting integration and achieving a low degree of segregation is increasingly on the agenda. There are a number of problems in the independent Roma neighborhoods, which, regardless of the efforts of the local authorities, remain unresolved. Poverty, poor sanitary living conditions, illegal construction, polluted street environment, high levels of unemployment often lead to conflicts and can threaten the social and spatial integrity of the city. Achieving economic prosperity of the city requires a detailed examination of the accumulated problems in these structures and the search for solutions, so as to create favorable conditions for the full integration of the Roma and the reduction of social differences. The main purpose of the report is to outline the specifics, pressing problems and prospects for the Roma community living in these ghettoized structures, with a view to improving the appearance of the city and preventing the transformation of these neighborhoods into an overpopulated and segregated area.

Based on a series of in-depth interviews conducted with representatives of the Roma community, educational mediators, non-governmental organizations, informal Roma leaders and local government representatives within the framework of a project on the topic: " Spatial models of the Roma ghettoized urban structures in Bulgaria ", financed by the Bulgarian National Science Fund (BNSF) at the Ministry of Education and Science, contract №КП-06-Н65/7 from 12.12.2022 an attempt will be made to answer the research question.

Keywords: Roma ghettoized structures, Roma community, spatial segregation

Field of study: Humanities

СЪВРЕМЕННИЯ ОБЛИК НА РОМСКИТЕ ГЕТОЗИРАНИ СТРУКТУРИ В ЛОМ: СПЕЦИФИКА, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

д-р Камелия Петкова

Институт по философия и социология при БАН

kamelia.petkova@gmail.com

Абстракт: В съвременният динамичен свят, в който дигитализацията и иновациите навлизат все по-стремглаво в ежедневието, ставаме свидетели в световен мащаб на засилена миграция и градска експанзия. Според Организацията на обединените нации (ООН), 55% от световното население в момента живее в градове, като до 2050 г. очакванията са за непрекъснато разширяване на градските райони и достигане до 68% на населението. В национален план, независимо от негативните демографски промени на намаляване на броя на населението, налице са тенденции на засилена миграция към по-големите градове и областни центрове, поради наличието на по-благоприятни възможности за трудова и личностна реализация. В град Лом като типичен пример на населено място от Северозападния район на планиране, в което се наблюдава значителен спад в общия брой на населението се констатира нарастване на големината на съществуващите ромски гетоизирани градски структури (кв. Стадиона, кв. Хумата, и кв. Младеново). Този факт, оказва съществено влияние върху неговото развитие. В контекста на европейските политики за териториално сближаване, все повече на дневен ред стои въпроса за подобряване на живота в градските пространства, намаляване на различията между кварталите, насърчаване на интеграцията и постигане на ниска степен на пространствена сегрегация. Налице са редица проблеми в самостоятелно обособените ромски квартали, които независимо от усилията на местната власт остават нерешени. Бедността, лошите санитарно-битови условия на живот, незаконното застрояване, замърсената улична среда, високите нива на безработица често водят до възникване на конфликти и могат да застрашат социалната и пространствена цялост на

града. Постигането на икономически просперитет на града изисква детайлно разглеждане на натрупаните проблеми в тези структури и на тази основа да се търсят решения, така че да се създават благоприятни условия за пълноценна интеграция на ромите и намаляване на социалните различия. Основната цел на доклада е да се очертае спецификата, належащите проблеми и перспективите пред ромската общност, живееща в тези гетоизирани структури, с оглед подобряване на облика на града и възпрепятстване на превръщането на тези квартали в пренаселени и сегрегирани зони. На базата на серия от проведени дълбочинни интервюта с представители на ромската общност, образователни медиатори, представители на местни неправителствени организации, работещи по проблемите на ромите, неформални ромски лидери и представители на местната власт в рамките на проект на тема: „Пространствени модели на ромските гетоизирани градски структури в България”, финансиран от Фонд Научни изследвания към МОН, ще бъде направен опит да се отговори на поставения изследователски въпрос.

Ключови думи: Ромски гетоизирани структури, ромска общност, пространствена сегрегация
Научно поле: Хуманитарни науки

В съвременният динамичен свят, в който дигитализацията и иновациите навлизат все по-стремглаво в ежедневието, животът става свидетел в световен и в национален мащаб на засилена градска мобилност. В научната литература специален акцент се поставя на миграцията от гледна точка на нарастване на броя на населението и засилване на етническото многообразие в градските пространства. В България тези процеси способстват за възникването на пространствени феномени на териториално обособяване на определени групи население в градовете, свързани с етническа принадлежност (Илиева, Лобутова, 2015). Типичен пример за такъв феномен са ромските гетоизирани структури, намиращи се на територията на гр. Лом. В настоящия доклад под ромска гетоизирана структура ще се разбира териториална концентрация на хора с определена етническа принадлежност, която е резултат, както от доброволни решения (вътрешни фактори), възприети като стратегия за оцеляване и съхраняване на собствената култура и идентичност на общността, или е следствие на пряка или непряка принуда (външни фактори), или е резултат от комбинация от тези фактори“ (Илиева & Асенов, 2016 :107).

Град Лом е типичен пример на населено място, на територията на който са обособени три ромски гетоизирани градски структури (кв. Стадиона, кв. Хумата и кв. Младеново), които със своята специфика оказват влияние върху социалния и културен живот на града. От социологическа гледна точка, концентрацията на бедни, продължително безработни, лица без или с ниска степен на образование и безимотни роми често води до промяна във властовите отношения и в културните модели в тези общности, като чести са случаите на възникване на конфликти и напрежение (Томова & Стойчев, 2017). На практика тези структури се превръщат в сегрегирани зони, в които са налице редица проблеми като откъснатост от града, незаконно строителство, презастрояване, лоша или липса на инфраструктура, лоши санитарни и битови условия на живот (Baley, 2018).

Методи

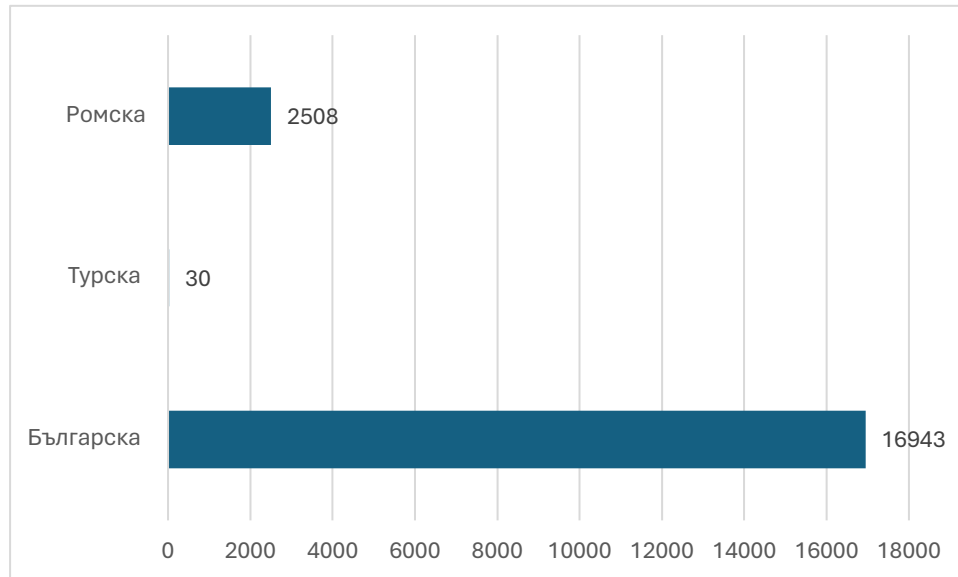
Настоящия доклад се базира на вторичен анализ на резултати от проведени количествени социологически проучвания, а също така и на резултати от реализирано качествено изследване по метода на дълбочинното интервю с неформални ромски лидери, с представители на ромската общност, с ромски образователни медиатори, с представители на местната власт, работещи в община Добрич. Проведените качествени проучвания са реализирани през месец юни 2023 г. в рамките на проект на тема: „Пространствени модели на ромските гетоизирани градски структури в България”, финансиран от Фонд Научни изследвания към МОН.

Резултати

Град Лом е разположен в Северозападна България и се включва към административния обхват на Северозападен район на планиране. От гледна точка на общия брой на населението, независимо, че е общински център, Лом се причислява към малките градове в страната с население между 10 и 30 хиляди души (www.nsi.bg). Състоянието на местната икономика е продиктувано и следва общото икономическо състояние на областта, която според данни от Плана за интегрирано развитие може да бъде причислена към най-ниско икономически развитите в страната (План за интегрирано развитие на община Лом за периода 2021–2027 г.:24). По думите на интервюирания образователен медиатор, Лом е исторически град със затихващи функции, в който сериозен проблем е безработицата и липсата на заетост. Той е ситуиран между градовете: Монтана, Козлодуй и Видин и остава като в джоб, поради което инвестиции и финансиране за проекти и програми никога не достигат. От гледна точка на етническия състав на населението, данните от преброяването на населението и жилищния фонд в Република България през 2011 г. сочат, че община град Лом има следната етническа структура, касаеща 19481 лица, отговорили на доброволния въпрос за етническа принадлежност: българска - 16943, турска - 30, ромска – 2508 (www.nsi.bg). По думите на интервюирания представител на неправителствена организация: „ако се върна назад през 1998-1999 г. аз заедно с други приятели, които създадохме фондация „Рома Лом“ бяхме

направили за себе си преброяване на ромите в Лом, вкл. по признаците: образование, квалификация, брой деца учащи, брой отпаднали роми. За това време Лом наброяваше около 29 000 души, като ромите бяха около 13 000 души за трите ромски квартала. В наши дни предвид миграцията към други държави като Германия, Италия, Англия, Франция, ромите значително намаляват. Това, че работят в чужбина много добре се отразява на техните семейства и на техните деца, които знаят чужди езици и имат чуждо образование. Възрастните родители, които се завръщат все пак тук в града инвестират в бит, в подобряване на къщите в квартала. Купуват и в градска част къщи или апартаменти в Лом“.

Фигура 1. Етническа структура на населението в гр. Лом по данни от Преброяването 2021 г.

Източник: www.nsi.bg

По данни от изследването на тема „Формиране на социалистически начин на живот сред българските граждани от ромски произход“, от 1980 г. сравнително висок е дялът на ромите в България (49%), които продължават да живеят в обособени махали (Томова & Стойчев, 2021). Конкретно в гр. Лом, преобладаваща част от ромската общност живее в обособените три ромски квартала, но има и много семейства, които живеят разпръснати на територията на града. Наличието на високи нива на безработица в размер на 10,5% според официалните данни на Агенцията по заетостта (Годишен обзор на пазара на труда през 2022 г.:4), способства за значително ограничаване на техните възможности за трудова реализация и принуждава голяма част от тях да емигрират: „*ежедневно от територията на област Монтана пътуват малки бусове, които пътуват за чужбина. Постоянно заминават роми на Запад, но там работят повечето на черно и при много лоши условия*“. По думите на местен жител на квартал Стадиона: „*няма живот за младите хора тук и масово заминават. Повечето завършват гимназия и ако не продължат с висшето си образование заминават в чужбина. Преди около 40 години по време на тоталитаризма в Лом имаше около 50-60 предприятия, имаше работа. Сега безработицата е много страшна. Имаме останали само два завода тук и сега ромите са принудени да работят каквото им предлагат. Заплащането не е много добре, но те нямат избор. Там каквато работа ти предложат това, е, но е много страшно в Лом. Работа няма и за българите*“.

Базирайки се на концептуалната схема на Massey и Denton (1988), ще се опитам да характеризирам ромските гетоизирани структури в гр. Лом, търсейки отговор на въпроса може ли да се твърди, че съществува реална заплаха тези квартали да нарушат социалната, културна и пространствена цялост на града. В исторически план, уседналостта на ромите е упомената с Указ на тогавашното управление през 1952-1954 г. В Лом ромските структури според общинския съветник, с който разговаряхме са били създадени през 1908 г., като голяма част от тези квартали са били сформирани на базов принцип за нуждата от работна ръка. Името на квартал „Хумата“ произлиза от това, че ромите в него са се занимавали с изработката на тухли от хума за къщи или жилищни постройки. В момента, в този квартал живеят около 1500 – 2000 души., като половината от него е в регулация, а другата е на свободен принцип, тъй като в миналото не се е говорило за незаконно строителство. Строили са се къщи върху общинска земя. Ромите в квартал „Стадиона“ са калайджии. Те работят предимно като докери на пристанището и от години знаят какво е дисциплина, работно време и трудова ангажираност. От гледна точка на етническия състав на населението, кв. „Младеново“ и кв. „Стадиона“ са смесени. Те са част от други по-големи периферни

квартали на гр. Лом. Всички интервюирани, с които разговаряхме споделят, че голяма част от ромската общност в този град живеят в периферията, което способства за нарастване на степента на сегрегация, както във физически, така и в социален план, тъй като подтиква към изграждане на определен тип на поведение на неговите жители (Шиева & Kazakov, 2019). Резултатите от проведените дълбочинни интервюта с ромски лидери и образователни медиатори показват, че в трите квартала е налице силно социално разслоение, което е провокирано преди всичко от това, че голяма част от ромите, които работят в чужбина се завръщат и инвестират средства в благоустрояването на своите домове. Онези, които остават тук в страната в голямата си част са безработни и с ниски доходи. И ако за квартал „Стадиона“ е характерно това, че голяма част от неговите жители придобиват високи степени на образование: средно или висше, то в останалите два квартала има много необразовани роми, с доходи под официално обявената линия на бедност, които тънат в лишения и разчитат основно на социални помощи.

Фигура 2. Пространствено разположение на ромските гетоизирани структури в гр. Лом

Забележка: С цифрата „1“ е обозначен квартал „Стадиона“; с цифрата „2“ квартал „Младеново“, а с цифрата „3“ - квартал „Хумата“.

В контекста на редица управленски европейски документи се пледира за превръщането на европейските градове в места на социален и икономически напредък, места, в които се подкрепя и насърчава социалното сближаване и интеграция между различни социални групи и се предприемат мерки за постигане на ниска степен на маргинализация и сегрегация (Cassiers & Kesteloot, 2012). В гр. Лом, усилията на местната власт са насочени именно в посока преодоляване на стереотипите и предразсъдъците спрямо ромската общност, защото интеграцията по думите на всички интервюирани вече се е случила:

„Ромската общност в Лом е достатъчно добре интегрирана. Аз не смятам, че стои някъде в периферията. Мога да дам няколко примера. Значи много малко деца имаме, които отпадат от училище. Масово децата завършват средно образование, част от децата продължават във висше училище. Ромския бизнес има магазини в центъра на града, дори всички магазини за дрехи в града са ромски. Цялата търговска улица на Лом, ако има магазин за дрехи или за техника е ромски. В ромските квартали има също магазини. Не е нужно да излизаш от махалата, за да си напазаруваш или да изпиеш едно кафе. Преди в кварталите заведенията бяха много, но сега доста от тях затвориха, защото всичко стана много скъпо“.

Независимо от отчетения напредък в процеса на социално сближаване, ромите в тези квартали споделят за наличието на редица проблеми, които продължават да бъдат нерешени. Изградените с години ромски структури продължават да се видоизменят интензивно (Francini, 2013), като често пъти проблемите и живота в тези общности остават скрити за местните власти, което способства за задълбочаване на нивото на сегрегация (Gidley & Caputo, 2014). От гледна точка на благоустрояването на тези структури има какво

да се желае. Ето какво споделя с нас представител на ромската общност: *„Като инфраструктура, тук в квартала има течаща вода, но тази инфраструктура е изградена още по времето на комунизма. И не се инвестира. Последния път когато инвестираха и стана драма, защото бяха сложили вместо тръби за течаща вода за поливане и те започнаха да се пукат, да падат на хората къщите заради подпочвените води. След това се наложи да направят успореден водопровод. И нищо не стана. Заключението на прокуратурата е, че комбинация от неуправляеми фактори. Ние подадохме сигнал заради падане на къщите на 2-3 семейства. И тези хора не ги обезщетиха. Хората от махалата им помогнаха. Общината не прави нищо за подобряване на положението в ромските квартали. Аз съм се родил в един друг квартал на Лом, в който от както аз се помня няма канализация. Има само питейна вода. Поне къщите са в регулация, няма незаконни постройки, но няма асфалт по улиците. Питам старите, които ми казаха, че 70-те години е водопровода. В момента в квартал Стадиона гледаш как от асфалта блика вода, къщи падат, напукват се. Аз имах проблем с къщата. Спирателните кранове, които се поставят на улиците са бутаторни. Те са сложени, за да мине оценителя и да каже, че има кран“.*

Липсата на зелени и открити пространства в трите квартала е потвърдена от всички лица, с които бяха проведени дълбочинни интервюта. В основата на този проблем стои силното застрояване и наличието на множество незаконни постройки в част от кварталите, което оказва влияние върху микросредата на обитаване. Независимо от желанието на много ромски семейства, в трите квартала няма изградени детски площадки и спортни съоръжения за децата. Друг съществен проблем е наличието на къщи, в които липсва електричество и течаща вода. В тези постройки условията на живот са крайно неприемливи и способстват за възникването на здравни проблеми, свързани с ранното настъпване на инвалидизация и масовото хронифициране на заболяванията още в средна възраст, водещи до пълна или частична загуба на работоспособност: *„Тук има един цял квартал, Хумата се казва, който целия е незаконен. Странното е, че този квартал съществува от 100 години. Там живеят около 3000 човека. Имат адресни регистрации, имат улици, имат вода, ток, имат партиди да плащат, но целия квартал е незаконен. Общината нищо не може да направи, тъй като трябва да се направи Кадастър, заснемане, но това отнема много години. Тръгнаха да правят нещо в тази посока, но там се строи кой както е намерил за добре. Там е невъзможно, трябва да се бутат къщи, за да направим читава улица. Няма как обаче да буташ къщи с деца, болни хора. Къщите са много хубави, не са временни постройки. Повечето ходят да работят в чужбина, обзавеждат ги. Няма как да ги бутнеш. Общината има пълното право да бутне всичко“.*

Независимо от факта, че в Лом много ромски деца завършват средно и висше образование, все още са налице и редица случаи, при които ромски деца отпадат от училище. (Образование и реализация на ромската общност, 2020). Причините според образователния медиатор са много различни: *„Основен проблем е бедността. Това е най-бедния регион в България, знаете, тук има деца, които родителите помагат изключително малко грижи и не поддържат някакъв стандарт, за да може тези деца да се реализират. Обикновено това се случва в най-маргиналните и бедни семейства. Иначе другите роми правят всичко възможно децата да се образуват. Явно това говорене през годините, че е важно образованието вече дава някакви резултати. Осъзнават го вече. Езикова бариера има в квартал Младеново, един от ромските квартали, в който децата масово срещат затруднения. Другия квартал е Хумата. Това са роми, говорят на един диалект, и имат проблеми с разбирането и говоренето на български език. В квартал Стадиона там няма такъв проблем- там ромските деца не знаят ромски а говорят само български“.*

Макар да се полагат усилия за насърчаване на толерантността и културното многообразие, налице са случаи на дискриминация, която се среща както при наемане на работа, а ката също и в ежедневието. По думите на образователния медиатор дори и в училище: *„Има едно разделение. Може би това е народопсихология. Има много ромски деца, които по нищо не отстъпват на българските деца. Аз преди време участвах в един проект на Отворено общество и там трябваше да се покажат едни добри практики на ромски лидери на ромски деца и на български. В изкуството трябваше да направят нещо. При подбора на децата срещам жена от града и я питам дали иска да запише нейното дете в проекта и тя ме пита каква е целта на проекта: Като и казах, че ще има и ромски деца и тя отказа да изпрати своето дете. Може би в българските семейства все още се говори, че ромските деца са лоши, за да го има това разделение“.* Изследваните гетоизирани структури си приличат и по това, че от културна гледна точка те са хомогенни квартали, жителите на които споделят обща култура, традиции и обичаи. По думите на представителя на местната власт, в града се зачита културното многообразие, като по време на празника на града активно участие в дейностите вземат ромските деца от местните училища и детски градини. С оглед подобряване облика на града е нужно едно по-активно сътрудничество с представителите на общността, с цел разрешаване на проблеми по най-ефективен начин. Като конкретна стъпка в това отношение е и наличието на представители на ромското население в местната власт. В Лом има такива лица, които изпълняват длъжността общински съветници. На въпроса: *Какво пречи провежданата интеграционна политика, свързана с приобщаване на ромите да бъде още по-успешна във Вашето населено място?*, всички лица, с които разговаряхме споделиха, че основният проблем идва от липсата на

финансиране: „Има много добри идеи, но няма финансиране. Трябва да се помисли за създаване на заетост и една по-добра реализация на ромите. Ами за бизнеса не мога да кажа, но НПО и общината си сътрудничат. Винаги, когато се изпълняват някакви проекти за интеграция има едно сътрудничество. Дори и в момента по този проект, по който работя пак има сътрудничество. Дори и в социалните комисии към общината пак участват хора от общината от ромски НПО. Не е възможно по силите на общината да реализира успешен проект, без да има хора от ромските махали. Това от своя страна ще гарантира един по-голям ефект. Винаги трябва да се търси партньорството“.

Заклучение

Ромските геторизирани структури са неизменна част от градската структура на много български градове. Като многомерен пространствен феномен със собствена структура и правила те са конструирани така, че да отговарят на нуждите на своите жители, да съхраняват идентичността и собствената култура на общността. Проблемите, които продължават да съществуват в тези зони и по-конкретно в гр. Лом са много: пренаселеност, липса на зони за отдих, силно замърсяване, липса на основни комунални услуги, лошо качество на жилищата и инфраструктурата. Превръщайки се в гнезда на социална сегрегация те стават естествена преграда за пълноценното участие на ромската общност в социалния и културния живот на града. С оглед на преодоляване на множеството натрупани през годините проблеми е нужно е да се предприеме целенасочена политика, която приоритетно да бъде насочена към подобряване на благосъстоянието на жителите на тези гетоизирани структури, към насърчаване на социалното взаимодействие с останалите жители, така че да се създадат условия за социална и икономическа цялост на града и повишаване на неговата привлекателност.

Използвана литература

- Годишен обзор на пазара на труда 2022. Агенция по заетостта (2022).
- Илиева, Н., & Асенов, К. (2016). Фактори, оказващи влияние върху пространствената сегрегация (на примера на Арман махала, гр. Пловдив) В: *Проблеми на географията*, 3-4, Изд. БАН, София.
- Илиева, Н., & Лобутова, В. (2015.). Пространствена сегрегация – същност, фактори, основни характеристики. В: *Проблеми на географията*, 1-2, Изд. БАН, с. 21-30. София.
- План за интегрирано развитие на община Лом за периода 2021–2027 г.
- Томова, И., & Стойчев, Л. (2021). Основни показатели за социално приобщаване и основни права в България. Тематичен доклад за положението на ромите. (2021). https://www.noveleca.bg/wp-content/uploads/2022/04/Thematic_report_Roma_BG_22-04-26.pdf
- Томова, И., & Стойчев, Л. (2017). Анализ и експертна оценка за напредъка на РБългария по основните приоритети за социално включване на ромите. https://nccedi.government.bg/sites/default/files/2018-07/BAS%20Report_NCCEDI_V2.0.pdf
- Образование и реализация на ромската общност. Резултати от национално представително проучване (2020). Тръст за социална алтернатива <http://socialachievement.org/web/files/richeditor/dokumenti/Education%20and%20Employment%20survey%20report%202020.pdf>
- Baley, N. (2018). Spatial Segregation Measures: A Methodological Review. Research publications by members of the University of Glasgow.
- Cassiers, T., & Kesteloot, Ch. (2012). Socio-spatial Inequalities and Social Cohesion in European Cities. *Urban Studies*. 49 (9), pp. 1909-1924.
- Gidley, B., & Caputo, M. (2014) Residential Integration – Towards A Sending Country Perspective Technical Report. Interact – researching third country nationals’ integration as a three-way process - immigrants, countries of emigration and countries of immigration as actors of integration, pp.41 https://www.researchgate.net/publication/276315881_Residential_integration_-_towards_a_sending_country_perspective
- Francini, M. (2013). Ch. Master Thesis. Segregation policies in Sweden & Italy Supervisor: Prof. Jan Evert Nilsson, pp. 40, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:832901/FULLTEXT01.pdf>
- Илиева, Н. & Казakov, В. (2019) Projection of the Roma population in Bulgaria (2020-2050). 5th Jubilee International Scientific Conference „GEOBALCANICA 2019“, 13-14 June 2019, Sofia, Bulgaria, ISSN:1857-7636, DOI: http://dx.doi.org/10.18509/GBP.2019.35_271-280
- www.nsi.bg
- www.azgovenment.bg